

Heikki Järvenpää

IDENTITEETTI, TAIDE JA TERAPIA
-taideterapiakurssin antia.

Kuvataiteen koulutusohjelma
Maalauksen suuntautumisvaihtoehto
2011

IDENTITEETTI, TAIDE JA TERAPIA -taideterapiakurssin antia

Järvenpää, Heikki

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Kuvataiteen koulutusohjelma

Toukokuu 2011

Ohjaaja: Hautala, Päivi-Maria; Velhonoja Matti

Sivumäärä: 36

Liitteitä: -

Asiasanat: identiteetti, terapia, kuva, taide, eheytyminen

Tämän opinnäytetyön aiheena oli analysoida omaa identiteettiäni taideterapiakurssin aikana. Taustalla on ollut traumaattinen kokemus edellisessä työpaikassani kirkon pappina. Olen samalla pyrkinyt selvittämään kuvataideterapian mahdollisuuksia taidetyöskentelyssäni. Keskeistä on ollut oma persoona ja sen kohtaaminen osana ryhmää.

IDENTITY, ART AND THERAPY- art therapy course issue

Järvenpää, Heikki

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Fine Arts

May 2011

Supervisor: Hautala, Päivi-Maria; Velhonoja Matti

Number of pages: 36

Appendices: -

Keywords: identity, therapy, picture, art, healing

The purpose of this thesis was to study my own identity during the art therapy course. In the past I have had a traumatic experience in the Evangelical Lutheran Church as a priest. I've also tried to explore the possibilities for art therapy at my artistic work. The key is to have my own personality, and encounter with the part of the team.

SISÄLLYS

1	JOHDATUS KURSSIN TEHTÄVÄNASETTELUUN	VIRHE. KIRJANMERKKIÄ EI OLE M
2	ISTUNNOT	8
	23.09.....	
	30.09.....	
	7.10.....	
	14.10.....	
	28.10.....	
	5.11.....	
	11.11.....	
	18.11.....	
	24.11.....	
	2.12.....	
	9.12.....	
	16.12.....	
3	JÄLKIPUNTIA.....	33
	LÄHTEET.....	36

1 JOHDATUS KURSSIN TEHTÄVÄNASETTELUUN

Taideterapia on valtaamassa omaa paikkaansa Suomenkin terapiamaailmassa. Käsitteenä `taideterapia` on laajahko ja vielä eriyntymätönkin terapeuttinen tieteenalansa. Se pitää sisällään itseilmaisun laajan kirjon kuvataiteesta keholliseen ilmaisuun. Kuvataideterapia on ehkä sen kehittynein ja argumentoidun muotonsa. Kuvataideterapeutit ovat muodostumassa omaksi ammattikunnakseen harjoittaen tointansa niin sairaaloissa kuin yksityisvastaanotoillaankin. Kuvataideterapian lähtökohtana on sananmukaisestikin kuva. Terapeutin ja hoidettavan ajatellaan olevan eheyttämässä yhdessä kuvan kautta ja välityksellä syntyvässä dialogissa hoidettavan itseymmärrystä. Kuvataideterapia nojaa melko pitkälle freudilaiseen ja jungilaiseen psykoterapiaan, mutta siitä on eriytynyt myös runsaasti eri terapiamalleja ja teorioita hyväksikäytettäviä suuntauksia. Suomessa vallitsevin terapiasuunta on nojannut edelleenkin pääasiassa edellämainittuihin pääsuuntiin. Keskeistä on siis tarkastella hoidettavan alitajuntaa, tiedostamatonta, kuvan kautta ja saada tiedostamaton dialogiin tajunnan kanssa. Kuvataideterapia on osoittautunut hyödylliseksi terapian apuvälineeksi, ja yhä enenevässä määrin itsenäiseksi terapian alueeksi kohdattaessa ihmisen taruhoitoja. Paitsi yksilöterapiata keskeistä on myös eri ryhmäterapiamuodot.

Koska kuva on keskeinen taiteessa, kuvataideterapia on ottanut myös kantaa ihmisen käsitykseen esim. kauniista ja rumasta. Voidaanko kuvataideterapian töitä sitten pitää itsenäisinä taideteoksina onkin oma juttunsa. Ei liene kuitenkaan kiistäminen, että niin taiteessa kuin kuvataideterapiassakin keskeistä on ihmisen itseilmaisuus, halu tulla tietoiseksi omasta identiteetistään, ja siitä miten konfrontaatio itsen ja ympäristön välillä voi olla hedelmällinen ja eheyttävä prosessi.

Itse asiassa terapian mahdollisuudet kuvataiteen osana on henkilökohtaisestikin kiinnostava aihe. Aihe kiinnostaa myös yleisesti kuvataiteilijan työkuvaan liittyvänä motiivina.

Olen lukenut aivan viimeksi Oto Bihalji-Merinin kirjaa `Modern primitivies`, jossa on asiaa suoraan koskettava alaluku kuvineen. Siinä käydään läpi psyykkisesti sairaiden taiteellista ilmaisua. Sitä verrataan lasten piirtämiseen sekä alkukantaisiin arkkityyppisiin kuviin. Tuodaan esiin myös, miten ”sairaiden”- ja moderni taide kohtaavat juuri eräällä tavalla yhteisessä miljöössä.

Symbolien käyttö on kiinnostanut minua, kuten myös värien käyttö tunneilmaisuna. Tähän saakka, kun olen opiskellut taidetta, huomaankin melko usein pohtivani näitä kysymyksiä. Itse asiassa nämä kolme vuotta ovatkin olleet eräänlaista terapeutista itsehoitoa, jossa olen käynyt läpi mennyttä aikaa viimeisen kymmenen vuoden ajalta. Se onkin oma stoorinsa.

Koulutukseltani olen teologi, ja ollut kirkon työelämässä vuosia, mutta koska siellä aivan viime vuodet olivat kuitenkin niin vaikeita, päätin lopulta jättää koko kirkon. Katson tulleeni raa-an työpaikkakiusaamisen uhriksi, jonka oikeudellinen näyttö ei onnistunut. En uskaltanut laittaa omaisuuttani (vähäistä) likoon kalliiden juristien palkkioihin, tein ehkä siinä väärin. Kirkon ylintä johtoa myöten poliisi katsoi näyttöä olevan syyteharkintaan asti, mutta siihenhän koko juttu sitten jäikin. Meni siis virka, ammatti, jne. jopa vielä perhekin, jonka olen kokenut traumaattiseksi menetykseksi. Tosin pidän yhteyttä toki lapsiini vieläkin ja ex:ääni.

Julmaa ja traagista ko. yhteisön kannalta oli luonnollisesti se, että vaikka koin eräänlaisen opiskeluaikaisen kriisin (kymmeniä vuosia sitten), kirkko halusi kuitenkin yhä uudelleen tuohon kokemaani pakonomaisesti palata, ja lopulta yrittää nujertaa sen varjolla koko persoonallisuus. Terapian olen kokenut tältä osin siis henkisenä alistamisena ja nujertamisena.

Kokemani kautta olisi voinut ajatella toisinkin, eli nähdä mennyt rikkautena, joka on mahdollista hyödyntää, mutta sellaista viisautta kirkolla ei näyttänyt olleen, vaikka Jeesus niin sairaiden ja hyljeksittyjen puolella sanoi olleensakin.

Terapian maailmaa sivuten tein myös teologin opinnäytteeni, teol. prof. Aarne Siirala (tunnetun psykiatrin Martti Siiralan veli) - ko. työ hänestä ensimmäinen Suomessa. (Molemmat Therapeia-säätiön vaikuttajahahmoja.)

Myös nyt tämän koulun aikana, oli kurssi, jossa oli mahdollisuus paneutua `mieli-paikkaan` ja `kielteiseen paikkaan` - valitsin hautausmaan ja tein sieltä piirrossarjan erilaisista puista, joissa olin näkevinäni erilaisia ihmiskohtaloita`.

Tämän kirjallisen työni lähtökohta on siis varsin henkilökohtainen. Taustalla on traagisesti koettu menneisyys, joka on pakostakin aiheuttanut melkoisen omaan identiteettiin kohdistuvan pohdiskelun. Tähän pohdiskeluun antoi hyvän mahdollisuuden koulussa syyskaudella 2010 pidetty kuvataideterapian kurssi. Samalla ajattelin sen antavan mahdollisuuden tarkastella identiteettiäni myös osana ryhmää, ja osana omaa taidetyöskentelyäni ylipäättänsä. Siksi muovasin mielessäni kurssin alussa joitakin kysymyksiä, joihin päätin hakea vastauksia. Istuntokerroilta tein raportit ja liitin myös mukaan syntyneet kuvat. Kurssille asettamani tavoitteet muodostuivat seuraavanlaisiksi:

Onko persoonassani hallitsevana piirteenä negatiivinen vaiko positiivinen puoli ja voiko sen tutkiminen auttaa taiteen tekemisessä? Onko tarpeen lähestyä minääni enemmän ongelmakeskeisesti vaiko jotenkin puhtaalta pöydältä - periaatteella – mitä sisältä löytyy? Tavoitteena seurata omia tuntemuksia istuntokertojen jälkeen päiväkirjan muodossa. Tavoitteena myös ottaa ryhmästä vastaan palautetta, ja peilata sitä omiin tekemisiin eli tarkoituksena on sitoutua sekä ryhmä että itseanalyysiin sekä terapeutisesti että taiteellisesti. Raporteissa peilaan omia tuntemuksiani asetettuja tavoitteita silmälläpitäen. Kuten kurssin tavoitteissakin, päämotiivi on emotionaalinen, tunne-elämysten ”mittaaminen” ja analysointi, jos sellaista ilmausta voin käyttää. Vasta toissijaisena on ”rationaalinen” tarkastelu.

Raportoinnin kaava: **työskentelyn kuvaus, palaute, emotionaalinen tarkastelu.** (Koska pääsin alkuun vasta kolmannen kerran jälkeen, jolloin tämä ”metodi” hahmottui, tarkastelen näin tällä kaavalla 22.9. istunnosta alkaen, mahdollisimman sitoutuneesti myös jatkossakin). Ehkä sitten kurssin loputtua voin jo arvioida omien tavoitteitteni onnistumista tai epäonnistumista ainakin alustavasti. Ennen kurssille tuloa mieltä askarrutti myös henkilökohtainen varauksellisuus ylipäättänsä terapiaa kohtaan, johtuen niistä kokemuksista, joita jouduin edellisessä työssäni läpikäymään. Pidän tämän asetelman myös mielessä, ja arvioin, onko tämä kurssi vaikuttanut käsitteiksi, saatikka vaikutelmaan siitä, voiko terapeuttiluonteisessa työskentelyssä ylipäättänsä olla mitään myönteistä taiteessa, vai pelkkää vahinkoa. Johtaako kenties terapeuttiluonteinen, emotionaalinen tarkastelu, enemmän terapoimaan itseä kuin luomaan jotain yleispätevää ja objektiivista. Emotionaalisen tarkastelun pyrin tekemään viimeistään saman päivän iltaan mennessä, jotta tuntemukset olisivat suorina ja aitoja,

eikä järkeily olisi päässyt niitä muokkaamaan liiaksi. Perehdyn myös jonkin verran alan kirjallisuuteen, jonka mainitsen lopussa liitteenä. Koska istunnot ovat luottamuksellisia, en mainitse viittauksia palautteessakaan ryhmän jäseniin.

2 ISTUNNOT

23.9. istunto

Työskentelyn kuvaus

Valitsin työskentelypohjaksi ison rullasta leikkaamani paperiarkin, jäykkää paperia, joka tahtoi kääriytyä kasaan, joten kiinnitin sen teippien avulla lattiaan. Valitsin työskentelymateriaaliksi liukoisen vesivärin.

Annoin valkoisen pohjan vaikuttaa hetken ennen kuin tein mitään. Pimeyden vastakohtana valkoinen, tyhjä väri. Aloin levittää paperille aluksi valkoista väriä, sormin, päästäkseni värin ja pinnan kanssa aistimukselliseen kosketukseen, keskeltä aloittaen ympyrän muotoisesti. Sivelin myös reunoille valkoista. Aluksi oli epäselvää, miten lähtisin täyttämään arkkia. Jos aloittaisin keskeltä, se merkitsisi melko hallitsevaa pistettä. Ympyrä keskellä saattoi merkitä joko aurinkoa, mutta myös sisimpäni keskusta, tunnemaailman ydintä, mikä siinä tällä hetkellä oli merkityksellisintä. Valkoisen päälle jatkoinkin keltaisella, edelleen ympyrän muotoisesti, mutta mukaan tuli muitakin värejä, kuten sininen, musta, ja punainen. Sininen, kylmä, talvi, reunoilla ja

punainen, jonka ajattelin kuvaavan syksyn värejä, ruskaa. Keskelle sivelin myös mustaa, mutta keltainen jäi osaksi näkyviin. Ensimmäinen työvaihe olikin valmis. Seuraavaksi valitsin siveltimen, ja halusin mukaan myös ihmishahmoja. Räikeän punaisella sijoitin ne ympyrää seuraten sivuille, päät keskustan ympyrää kohden.

Palaute

Valtaosa palautteesta kuvasi piirrostani sekavaksi. Joitakin myös myönteisempiä tunteuksia, kuten että ympyrästä on myös pois pääsy.

Emotiaalinen tarkastelu

Jotenkin jäi sellainen tuntu, että ympyrä voisi merkitä hallitsevaa minääni, jonka ympärille sijoitin ihmishahmoja, kiertämään tätä minääni. Voisi ajatella, että kuvasin tässä työssäni melko itsekkäästi omaa luonnettani, ehkä jopa sen mahdollisesti kielteistä ominaisuutta, itsekeskeisyyttä.

Taiteellinen ilmaisu jäi tässä työskentelyssäni enemmänkin persoonaani keskittymisen takia vähemmälle. En juuri lainkaan kuvannut pimeyden käsitettä objektiivisesti, itsestäni riippumattomana asiana. Tämä tosin oli heti alussa myös lähtökohtana. Pohdittavaksi jääkin, kuinka hyödyllistä on jatkaa näin, vai olisiko kenties antoisampaa ajatella jatkoa hieman vähemmän ongelmakeskeisesti, koska heti istuntoajan päätyttyä kotimatalla jäin asiaa miettimään.

30.09. istunto

Työskentelyn kuvaus

Tällä kertaa ei ollut edeltä annettua aihetta. Sai vapaasti kuvata tuntemuksiaan. Otin jälleen aika ison paperin. Kiinnitin sen maalaustelineelle. Otin vaihtoehtoisesti myös pienemmän paperin, jonka jätin sivuun. Istuin hetkisen ennen työstöä, mutten pyrkinyt suunnittelemaan mitään sen kummemmin. Takana oli valvottu yö lopputyön, mahdollisen sellaisen kanssa, mikä useiden aihevaihteluiden jälkeen päätyi surkeasti ylipyyhkimisiin. Se näytti nyt tulevan työstön kohteeksi. Muutaman tunnin nukkumisen jälkeen, oli myös kiva tulla Kankaanpäähän ruskan hekuttaessa puita. Valitsin kaksi pastelliliitua, jotka olivat jäljellä, keltainen ja vihreä. Mutta koska nämä liidut eivät oikein vastanneet ruskaa, hain valmiiksi sekoitettua akvarelliväriä, jonka laimensin. Istuin tuolille ja aloin maalata, aloittaen tällä kertaa lähimpää, mikä istuen oli mahdollista, eli paperin alasyrjästä, vasemmalta. Maalasin puita, jätin vähän väliin tilaa, ja oranssin ympyrän, alkaen keskeltä ja jatkaen sitten hitaasti ulospäin. Tämän jälkeen laimensin siniharmaata vedellä ja jatkoin matokuvioita tehden paperin oikeaan reunaan mutta myöskin vasempaan, jossa jo oli puita. Muistankin nyt kääntäneeni paperin jo alussa vaakatasoon, tavanomaisesta pystytasosta, jolloin oli helpompi ulottua maalaamaan istualta, mutta samalla paperi oli nyt tavanoimaisemmassa maisema-asennossa, joka myös yön aikana oli ollut taulun asentona. Maalasin siniharmaita matokuvioita rauhallisesti, myös ruskapuiden päälle. Lopulta ohjaaja ilmoitti, kuten hänellä oli tapana, kuinka kauan työstöaikaa oli jäljellä. Paperin oikea puoli oli nyt avara, koska siinä ei ollut puita. Maalasin siihen vielä väriliiduilla pieniä lehtiä ja myös keltaisella pienen aurinkokehän. Ja aika päättyi.

Palaute

Johtuen lyhyemmästä istunnosta, työtäni ei muut ohjaajan lisäksi ehtineet juurikaan kommentoida. Laitoin työni esille viimeistä edellisempänä. Ohjaaja kysyi, oliko minua häirinnyt piirroksen oikea lähes tyhjä tila, koska oli huomannut niin olevan ennen ajan loppumista. Minua se ei lainkaan ollut häirinnyt, vaan pidin sitä vaan hyvänä asiana, koska yleensä maalaan pinnan liiankin täyteen. Ohjaaja oli huomannut myös rauhallisen piirrostyylini.

Emotiaallinen tarkastelu

Emotionaalisesti työskentely oli virkistävää. Se, että aihe oli vapaa, ei myöskään häirinyt. Itse asiassa alussa jokainen sai kertoa päivän tunteuksensa. Sanoin valvoneeni, ja kerroin miten yöllinen maalaussessio oli edennyt. Useita aiheita, jotka peitin kuitenkin. Kävisikö pinkki sika/koira, jota olin yön aikana aprikoinut. Kerroin vaivanneesta päällemaalaamisesta, jolloin tavallaan aihe muuttuu, mutta öljy ei tahdo kestää sellaista käsittelyä. Sanoin, etten halua syyttää siitä itseäni, koska sillä tavoin maalaamisesta ei tule mitään. Kerroin, että tavallaan olin kohdannut sisimpääni piinaavista syvimmistä, pimeimmistä puolistankikin, ja kamppailusta maalauksen kanssa yön aikana. Tuntemus - ruskapuita maalaten ja mustaan matokiemuraan eläytyen, näin samalla yön maalaukseen, oli virkistävää. Syyllisyys ei painanut siitä, että tuhoan maalauksen liian helposti, ehkä. Toisaalta olen oppinut oivaltamaan myös sen, että on melko normaalia se, että aihe muuttuu työstön aikana, jopa täysin toiseksi, mitä se alussa on ollut. (Näin esim. Juhana Blomstedtin tehtyä maalausta Lallista ja piispasta.)

7.10. istunto

Työskentelyn kuvaus

Tällä kertaa ohjaaja antoi ryhmätehtävän ja aikaa sen suorittamiseen 40 minuuttia. Materiaali oli vapaa, kuten aihekin. Ryhmä valitsi ison rullasta leikatun paperiarkin, joka sijoitettiin lattialle. Kukin otti paikan ja alkoi piirtää kuka väriliiduilla kuka taas vesiliukoisilla väreillä tai molemmilla. Jokainen työsti aluksi omaa valitsemaansa aluetta, mutta pian kuitenkin ryhmä laajensi työskentelyä rohkeimman esimerkkiä seuraten myös arkin muille kohdin, jopa piirtäen ja maalaten ja täydentäen myös toisten tekemiä piirroksia. Ainoastaan yksi ryhmän jäsenistä tyytyi omaan tilaansa. Itse aloitin varovasti työstämään omaa aluetani vaalean ruskealla väriliidulla. Seurasin ensin hetken, mitä muut puuhailevat. Työstäessäni omaa aluetta, ei mennyt kauaakaan, kun ´alueelleni´ alkoi ilmestyä naapurin tekemiä piirroksia. Rohkaistuin myös itse tekemään niin. Täytin pienillä ympyröillä muodostuneen isomman ympyrän. Piirsin koiran, vauvan, kirjoitin tekstin: ”mitähän toikin tuolla kirjoittaa”, - nämä olivat suoria vastauksia muiden tekemiin piirroksiin. Vierelläni ollut ryhmän jäsen aloitti alun pitäen oman varsin voimakkaan, mustan piirroksen, johon hetimiten myös yritin reagoida, piirtäen pieniä nuolia kohti hänen työtänsä. Lähdin myös kiertämään arkkia piirtäen aluksi pieniä nuolimerkkejä arkin reunoihin, sekä lopulta myös täydentäen toisten kuvia omilla piirroksillani mm. hevonen sai suitset, kuonokopan ja satulan, eräs piirros sai pullon, eräs toinen kirjan jne. Osa jatkoi työstämistä aivan loppuun saakka, mutta osa siirtyi muihin puuhiin.

Palaute

Ohjaaja antoi kullekin palautteen antamiseksi aikaa 8 minuuttia. Istunto päätettiin lyhentää myös 20 minuutilla, koska aiemmilla kerroilla oli mennyt sen verran pitkäksi. Jo ryhmän kokoontuessa tuli selväksi, että illalla oli bileet, josta johtuen kaksi ryhmän jäsentä lähti valmistelemaan niitä. Bileet saattoivat vaikuttaa myös ryhmän tulokseen. Yleisvaikutelma työstä ja tuntemuksista oli kaikkien osalta myönteinen kokemus. Piirrosten täydentäminen koettiin myönteiseksi kaikkien osalta. Yhden rokkaisemana myös muut kokivat tärkeäksi kontakin ottamisen toisiin ryhmäläisiin, vaikka aluksi useimmilla olikin arkuutta ”astua toisen reviiirille”. Koin aluksi hämentävänä vierustoverini rohkean työstämisen. Myönteisyyden ilmaiseminen mm. sydämien piirtämisellä näytti olevan keskeistä, mutta mukana oli myös ongelmista

kertovia piirroksia, joita haluttiin täydentää myönteisesti esim. juuri mainitulla tavalla. Kielteisyyttä kuvanneet ryhmän jäsenet kokivat myönteisenä sen, että heidän piirroksiaan täydennettiin positiivisin ilmauksin.

Emotiaalin tarkastelu

Aluksi ryhmätehtävä toi mieleeni kouluajoilta piirustustunnin ryhmätehtävän. Muistan tehneeni oman osuuteni yhteiseen piirrokseen, jonka sitten toinen myöhemmin paremman uskon omanneena kuvitteli maalaavansa paremmin. Muistan, että maalaamani ruskea alue, menetti näin värinsä. Ryhmätehtävän alku palautti siis mieleen tämän kielteisen muiston. Muistin myös edellisen työpaikkani työntekijäkokoukset, nekin negatiivisväritteisesti. Ehkä valvottu yö ja lopputyön kanssa painiskeleminen myös osaltaan vaikuttivat mielialaani alaviritteisesti. Alun hämmennyksen jälkeen rohkaistuin piirtämään myös toisten alueelle. Halusin kuulua tähän piiriin, ja jättää siihen merkkini. Keskityin kuitenkin enemmän piirroksiin kuin piirtäviin henkilöihin. Huomasin tiettyä arkuutta lähteä mukaan. Tuntuu selvästi siltä, että ryhmässä työskennellessäni en ole luonteeltani se henkilö, joka ottaa ja valtaa uuden alueen. Kuumella sillä on myös haittapuolensa, jota voi kutsua röyhkeydeksi. Tunsin kuitenkin hyvää mieltä siitä, että ryhmästä löytyi henkilö, joka käytti mustaa väriä, joka antoi työlle, elävien ja värikkäiden kuvien joukossa, selvästi vahvan selkärangan. Emotionaalisesti tämä puhutteli minua melkein enemmän kuin värikkäät kuvat. Ryhmä myös reagoi tähän myönteisesti ja näin useat kuvat selkeästi avautuivat ja tulivat vuorovaikutteisesti käsiteltyä, niin myös esim. koirani, joka oli saanut väriä itseensä.

(ei kuvaa)

14.10. istunto

Työskentelyn kuvaus

Istunnon aluksi käytiin lyhyehkö keskustelu, jossa kukin ryhmän jäsen sai kertoa tuntojaan tähän asti pidettyjen istuntojen pohjalta. Työtehtävänä oli kuvata käsitteitä `pimeys` ja `rumuus`. Kävelin ikkunan luo, ja mietittyäni paperin kokoa, päädyin isoon kokoon, jonka leikkasin rullasta ja laitoin lattialle, huoneen sivuun, toisesta päästä pöydänjalkojen alle ja toisen pään kiinnitin teipeillä lattiaan. Eräs ryhmän jäsenen auttoi omaehtoisesti kiinnityksessä nostamalla pöytää sen verran, että sain paperin pöydän jalkojen alle. Väreiksi valitsin alkuun valmiiksi sekoitettuja akryylivärejä, mustan ja kirkkaan punaisen. Kaadoin pullosta väriä paperille, jolloin purkin korkki irtosi, ja väriä lennähti myös lattialle. Tämän jälkeen levitin väriä paperipinnalla talouspaperipyhkeillä. Rusikutin joukkoon myös punaista, jolloin väri sekoittui punertavan ruskeaksi. Ruiskutin edelleen väriä näin muodostuneeseen `pirunkuvan kaltaisen hahmon` päälle silmiksi sekä myös pitkiä ruiskauksia paperin sivulle. Jatkoin vielä värin lisäämistä musteella. Tuloksena oli melko abstraktin näköinen työ, jossa ei enää erottunut mitään hahmoa. Jatkoin pinnan käsittelyä viiltämällä siihen yhden-suuntaisia viivoja sekä kiemuraisia viivoja. Tämän jälkeen hankasin jäljellä olevan ajan lattiaa talouspyyhkeillä, pyyhkien huolellisesti jokaisen väritahran, joka oli työstön aikana pirstokottunut lattialle. Tämä työstämisen toinen vaihe kuului prosessiini, ollen jonkinlainen puhdistautumisriitti.

Palaute

Oman työni arvioitiin sen kiinnityspaikalla, jonne ryhmän jäsenet siirsivät tuolinsa. Työssä nähtiin erilaisia eläinhahmoja, mm. siivet, koira. Kysyin, oliko lattian hankaaminen huomattu, ja mainitsin sen tarkoituksen. Niin olikin käynyt. Työssäni nähtiin myös kerroksellisuutta, eikä kenelläkään ollut huomauttamista sen suhteen, että ruman käsitteen kuvaaminen ainakin minulta vaati jollain tapaa myös kauniin ole-massaolon, jota työtä tehdessäni olin ajatellut.

Emotiaalinen tarkastelu

Lähtiessäni tekemään annettua tehtävää tunsin melko voimakasta emotionaalisuutta, melkeinpä inspiroitunutta kiihkoa. Mielessäni oli rumuus, pimeys ennenmuuta jon-

kinlaisena yleisenä oliona, joka kumpusi tai oli sisälläni, tai muistelin epämääräisesti menneitä. ”Kummajaisen” näköisen alkukuvan peitin myös abstraktiseksi hahmoksi, lopulta kyse oli värein tapahtuvasta pimeään ja ruman kuvauksesta ilman sen kummempaa yksilöimistä menneeseen tai nykyiseen. Oikeastaan nautin itse tekemisestä, ekspressiivisestä ilmaisusta. Annoin tunteiden ja alitajunnan tuoda värejä pinnalle vapaasti, joissa päädyin siis tummiin maaväreihin. Ehkä värisekoitus kankaalla vaikutti samalla myös jotenkin kauniilta, jätin siihen myös joitakin valkoisia kohtia. Viillot kuvastivat mielestäni jotain elämässä olevaa haavoittuvuutta. Koko prosessi paperipinnan täyttämiseksi oli hyvin keskittynyt, jopa rituaalinomainen. Työskentelyni taulupinnalla oli myös nopeaa, kestäen n. 15 minuuttia. Värien roiskahtamisesta lattialle sain idean, jatkaa työstöä hankaamalla kaiken värin, ”lian” pois lattialta, jota tehdessäni ajattelin tämän kuvaavan melkein konkreettisesti sisäistä tai vähintäänkin paperin värimaailmasta ja sen tapahtumisesta irrottautumista. Tähän osuuteen käytin runsaasti aikaa ehkä n. 20 minuuttia, ja tein sen hyvin intensiivisesti keskittyen.

Oman sisimmän kohtaaminen tuntui turvalliselta ja myönteiseltä prosessilta. Sain viivähtää hetken pimeässä, rumuudessa, ja irroittautua kaikesta pois.

28.10. istunto

Työskentelyn kuvaus

Kokouksen alussa kävimme keskustelun aiheesta. Ehdotin puolileikilläni aiheita ”seksuaaliset fantasiat”. Aiheeksi tuli kuitenkin kunkin valitsema vapaa aihe. Työskentelyyn annettiin aikaa 40 minuuttia. En kuitenkaan yksin halunnut alkaa työstämään ehdottamaani aiheita. Mietin hetken, ja valitsin materiaaliksi pitkän suikaleen paperirullasta, jonka kiinnitin teipillä lattiaan kiinni. Paperin pituus oli n. 3 metriä. Valitsin aluksi pastelliliidut. Mietin hetken mitä tekisin. Mielessäni oli aluksi kirkkoaihe. Mutta paperin pituus toi mieleen, miksen voisi kuvata siinä tavallaan omaa elämäni tietä. Rullatuolilla liikkuen katselin paperin päästä sen toiseen päähän, lopusta kohti elämäni alkua, ja alusta kohti paperin toista päätä, elämäni jatkumoa. Piirtäisinkö siihen kuvia, jonkinlaisia käännekohtia elämässäni. Tuntui kuitenkin siltä, että se oli tarpeetonta. Niinpä hylkäsin pastelliliidut, ja päädyin valkoiseen akryylimaaliiin. Sekoitin sitä purkkiin laimentaen hiukan vedellä. Koska ohjaaja oli antanut metodiksi työstää aiheita vasemmalla kädellä, laskeuduin paperin ääreen polvilleni, ja aloin maalata pitkää paperiarkkia sen alusta, kohti elämäni jatkumoa, paperin loppua kohden. Mietin samalla mitä elämänvaiheita elämässäni oli seurannut. Pelkkä valkoinen maali tuntui hyvältä. Maalin loputtua en hakenut sitä enää lisää, vaan päätin työni n. 1,5 metriä ennen paperin loppua. Ehkä se vertauskuvallisesti kuvasi sitä, että en voinut maalata paperia loppuun, koska se olisi vaatinut katsomista tulevaisuuteen. Ja ideanani oli ikään kuin terapeuttisesti maalata vasemmalla kädellä valkoiseksi elämäni tarinaa, jonka tavallaan oikea käteni oli saanut aikaan. Aikaa jäi jäljelle vielä n. 15 minuuttia. Pesin pensselini ja vein maalitarvikkeet ja purkin kaappiin, ja vain istuin tuolille, rentouduin, ja katselin muitten tekemistä.

Palaute

Palautteessa kerroin oman työskentelyni tarkoituksen, jossa en pitänyt tarpeellisena kuvien piirtämistä. Oma tapani toteuttaa työni tunnutti ymmärrettävän. Sitä kuvailtiin vaikuttavaksi ja yksinkertaiseksi. Sen olisi voinut nähdä myös siten, että esim. kuvat eivät olisikaan olleet tarpeellisia, koska osoitin näin sen, että mennyt on jäänyt taakse, voin katsoa tulevaisuutta kuin menneeseen ”tilit selväksi” tehneenä. Tuotiin

myös esiin japanilaisen Hokusain pyrkimys piirtää täydellinen ympyrä, onnistumatta siinä kuitenkaan koskaan. Palaute tuli kuitenkin lähinnä ohjaajalta, ja olin hieman pettynyt siitä, etten saanut kovinkaan monta kommenttia ryhmän muilta jäseniltä.

Emotiaalinen tarkastelu

Emotionaalisesti tämä työskentely oli tähän mennessä psyykkisesti vaativin. Ensimmäisen aiheen valjettua, tuntui vaikealta muutamissa minuuteissa katsoa elämää, sen alkuun ja sen jatkumoon. Katsoessani paperiarkkia työskentelyn aikana sen alkuun, hämäräksi jäi syntymäni, ensimmäiset vuodet. Ja katsoessani vastaavasti alusta kohti tulevaa, tunne oli vähän samanlainen tyhjä olo, ne olivat tiloja, jotka molemmat jäävät tietoisien ajattelun ulkopuolelle. Syntymän hetkistä en tiedä muuta kuin sen, mitä on kerrottu, olen syntynyt kotona, kuten siihen aikaan tapana oli. Sitä vastoin nyt tuli mieleeni monta tarinaa, jotka äitini ja isänikin aikanaan ollessani nuori, kertoivat minulle synnytyksistä, joissa lähdettiin hakemaan kylältä kättilöä.

Maalatessani valkoisella akryylimaalilla paperia, mieleeni tuli muutamia kohtia, joissa elämä on koskettanut. Yllättävää ehkä on se, että itse maalaustapahtuma kuitenkin satoi niin, että koin elämäni maalaamisen valkoisella niin kokonaisvaltaisesti, että valkoinen maali sinänsä oli jo niin puhutteleva, että se veti huomion puoleensa. Mutta kuten sanottu, elämän tarkastelu muutaman metrin mittaisella paperilla, lyhyenä ajanjaksona oli psyykkisesti vaativa asia. Prosessi oli kuitenkin erittäin myönteinen, vaikka tunsinkin myös raukeutta ja surua. Suru varmaan tuli lapsuuden, avioliiton ja muidenkin asioiden koskettamisesta, ylimaalaamisesta. Suru tuli ehkä siitä, että koen toisaalta menettäneeni tärkeitä asioita, tai ainakin vahvistui se ajatus, että ne on koettu ja ne ovat lopullisesti takanapäin. Ehkä vasen käsi tässä oli sopiva tekniikka, kohtasin samalla omaa historiaani kuin sovittavana tapahtumana, kohtasin varmasti näin myös omaa syyllisyydentunnettani. Sen minkä oikea käteni oli saanut aikaan, sen vasen käsi, jokin puoli minussa, pyrki sovittamaan.

5.11. istunto

Työskentelyn kuvaus

Kokoontunut ryhmä oli tällä kertaa pieni, ohjaajan lisäksi kolme henkilöä. Aiheen sai kukin valita vapaasti. Leikkasin paperirullasta suurehkon arkin erään ryhmäläisen avustamana, jonka jälkeen kiinnitin sen seinälle myös toisten avustamana. Koska aihe oli vapaa ja ryhmän kokoonpano pieni, ajattelin valita aiheeksi jotain aiempaan työpaikkaani liittyvää. Mielessäni oli jonkinlainen kuva siitä, mitä aikoisin työstää. Valitsin kuitenkin ensin työstömateriaaleiksi nestemäiset akryylivärit. Ajattelin alkuun luonnostella pastelliliiduilla, mutta hetikohta luovuin ajatuksesta. Aloin hahmo-

tella mustalla paksulla viivalla kirkon ääri viivoja, käänsin kirkon tahallisesti alaspäin. Muotoilin kirkon sisälle ristin kaulaketjuineen, ja ajattelin laittaa sen kantajaksi piispan. Tätä aikomusta ennen päätin kuitenkin maalata ruskealla värillä kauttaaltaan kirkon ääri viivojen ulkopuolen. Tämän jälkeen ”kularistin kantajaksi” muotoutui kuitenkin Kristus-hahmo eikä piispa. Jalat ulottuivat kirkon ulkopuolelle ja kädet kuin kiinni pitäen kirkon nurkista, joka oli käännetty ylösalaisin. Ulkopuolelle ruskean maalin päälle työstin valkoisella ehtoollisleipiä muistuttavia ympyröitä. Piirsin punaisella kirkon valtaa kuvastavan piispansauvan kirkon sisälle, joka ulottui osin kirkon ääri viivojen ulkopuolelle. Lopuksi sekoitin jäljelle jääneet värit yhteen ja täytin sillä myös kirkon sisäpuolen. Ohjaaja antoi aikaa tehtävän suorittamiseen 40 minuuttia, mutta jatkoi sitä kuitenkin 10 minuutilla huomattessaan joidenkin vielä haluavan jatkaa työnsä loppuun.

Palaute

Palauteosion alussa, kuten aiemminkin, kullakin oli mahdollisuus selostaa lyhyesti tekemänsä työtä, etenkin sen emotionaalisia aistimuksia herättäneitä tunteja. Selostin maalauksessa käyttämieni symbolien merkityksen, ja ilmoitin samalla aieman ammattini. Kerroin myös kuva-aiheeni tarkoituksen eli sen, että olin tullut kirkossa pitkäaikaisesti kiusatuksi. Tekemäni kuva ja aihe herätti pitkän keskustelun vallasta ja etenkin ev. lut. kirkon käyttämästä vallasta. Koolla oleva ryhmä luonnehti työtäni ajankohtaiseksi ja kirkon valtarakennetta ja hengellistä antia hyvin kuvaavaksi. Ryhmän mielestä myöskään ehtoollisleivistä ei välittynyt todellista hengellistä auttamista, vaan eräskin ryhmän jäsen kuvasi niitä ”pelkäksi paperiksi”. Sain palautetta, jossa kehoitettiin jatkossa tekemään myös valtakriittisiä kuvia, koska juuri julkinen kuva on esim. kirkolle arka kohta. Instituutioiden vallan katsottiin olevan usein kasvotonta. Siksi kuva antaisi hyvän mahdollisuuden vaikuttaa vallan epäkohtiin.

Emotiaaalinen tarkastelu

Emotionaalisesti en kokenut vaikean aiheen työstämistä kovinkaan raskaana. Sen huomasin kuitenkin, että maalaukseni pelkistyi Kristus-hahmoksi, joka on vääripäin käännettyssä kirkossa, piispanristi kaulassa, eikä kuten alun perin suunnittelin, että maalaisin joitakin keskeisiä henkilöitä, joiden koin olleen kiusaamisessa mukana. Jotenkin kasvojen tekeminen ei emotionaalisesti kuitenkaan ollut tärkeää. Työstöprosessi lähti liikkeelle kirkkoinstituution puolelle, jonka keskuksena ei ollutkaan

esim. piispa ja seurakunnassa aktiivisesti kiusaamista harjoittaneet. Ilmeisesti emotionaalisesti olen asiaa pohtinut niin paljon, että ymmärrän kiusaamisen kuuluvan koko kirkkolaitoksen ytimeen instituutiona eikä niinkään enää yksittäisten henkilöiden toimiin. Kuvan tekeminen ja kuva-aiheen paljastaminen verbaalisesti palautekeskustelussa tuntui silti rohkealta avautumiselta. Kiusaaminen yleensäkin vaikuttaa haitallisesti ei vain tunne-elämään vaan myös siihen kuvaan mitä tässä tapauksessa kirkosta on ajateltava. Emotionaalisesti aiheen käsittely pienessä ryhmässä tuntui sekä turvalliselta, mutta siihen liittyi myös tiettyä vaikeutta esim. häpeän tunnetta, huonommuudentunnetta, avuttomuutta ja epätietoisuutta siitä, oliko tehnyt aikanaan riittävästi kiusaamisen estämiseksi.

11.11. istunto

Työskentelyn kuvaus

Ohjaaja antoi ryhmän jäsenten vapaasti päättää aiheensa. Työskentelyajaksi sovittiin 30 minuuttia, jota tarvittaessa jatkettaisiin 10 minuuttia. Mietin jälleen hetken aihetani. Työskentelypohjaksi valitsin vahvan paperin, n. 1,2 metriä kanttiinsa. Koska paperi oli rullalle käärittynä, sitä oli vaikea kiinnittää lattiaan. Sain ohjaajalta siihen apua, samoin eräältä ryhmän jäseneltä. Jouduin lopulta tukemaan paperin ohjaajan idean mukaisesti muoviin käärityillä savimöhkäleillä. Saadessani apua paperin kiinnittämisessä, jonka olin ehtinyt jo aloittaa akryylivärillä, tämä auttava ryhmän jäsen kasteli sukkansa siihen. Tästä vahvistui lopullinen aiheeni: kehollisuus. Maalasin aluksi lämpimillä väreillä, punaisella ja ruskealla kaataen pulloista suoraan värinestettä paperialustalle. Käytin värien levittämiseen isoja maalisiveltimiä, sekä pienempiä pensseleitä. Lisäsin alustalle myös sinistä. Maalasin ääri viivoilla vahvistettuna kaksi pystysuuntaista kapeaa hamaa, jotka kuvittelin mielessäni kahdeksi jalaksi. Ideana oli työstää oma keho. Lisäsin toiseen hahmoon punaisella värillä ja ohuella pensselillä poikittaisia viivoja, kuin ruusupensaan piikkejä. Myös vaakasuuntaan piirsin kapean hahmon sinisellä akryylivärillä. Alaosaan kaadoin myös valkoista, joka sekoittui isojen pensseleiden maaväreihin. Työskentelin rauhallisesti ja harkitusti, vaikka työni jälki oli voimakkaan ekspressiivinen.

Palaute

Palatutteen kestoksi ohjaaja antoi kunkin työn osalta 10 minuuttia. Aiemmista kerroista poiketen nyt ryhmäläiset antoivat palautteen kunkin työn osalta ensimmäisenä, jonka jälkeen vasta tekijän vuoro oli kommentoida työtään. Palautteessa nähtiin etupäässä maisemallinen elementti, kiinnitettiin huomio myös väreihin, jotka olivat melko lämpimiä. Osa oli näkevinään sinisessä vettä. Väreissä nähtiin myös tunkkaisuutta, mutta selvää viittausta kehollisuuteen ei palautteessa ollut. Tämän jälkeen oli vuoroni kommentoida työtäni. Kerroin ilmaisseeni sillä omaa kehollisuuttani, ja ristiriitaa, jota siinä kohtaan.

Emotiaalinen tarkastelu

Emotioonaalisesti aihe oli haastava. Se on myös aihe, joka erityisellä tavalla on koskettanut minua jo vuosia. Epäroin aluksi, voinko tätä aihetta lainkaan tässä ryhmässä

käsitellä. En ollut varma itsestäni, voinko sen tehdä. Selvä kimmoke asiaan kuitenkin tuli juuri tuon paperin kiinnittämisen yhteydessä ryhmän jäsenen sukan tahriinntumisesta väriin, jota meni lattialle paperin irtauduttua ja rullaannuttua auki. Varovaisuus tai arkuus näkyi siinä, etten halunnut maalata selvästi havaittavia muotoja, vaan halusin myös suojata itseäni suurpiirteisyydellä ja tulkinnalle auki jättämisellä. Mielestäni tein siinä oikean ratkaisun, sillä jo tuokin emotionaalinen avaukseni kehollisuuteni suuntaan oli antoisa.

Oman kehollisuuden kanssa eläminen ei liene mutkatonta kenellekään. Jo historiasta tiedämme, että mieli ja keho on erotettu toisistaan ajoittain selvästikin. Mieli on saanut korkeamman asteen merkityksen, kehollisen jäädessä toiselle sijalle, tai sitten on voinut olla myöskin osin päinvastoin. En malta olla huomauttamatta tässä myöskään siitä, että tänä päivänä nuoruuden ja seksikyyden palvominen tai niillä manipuloiminen kaupallisuuden merkeissä on eräs aikamme negaatio. Tästä voisi filosofoida enemmänkin, mutta tämähän on kaikille varsin tuttua.

Emotionaalisesti esiin nousi tapani työskennellä ekspressiivisesti. Palautteessa kysyttiin myös, voisinko tehdä pienille alustoille. Tämänhetkinen tunnemaailmani on kuitenkin helpompi ilmaista isossa koossa. Nousi esiin myös narsismi, koska ilmoitin olevani melko kilpailuhenkinen ja kunnianhimoinenkin, mikä johtunee osin jo nuoruuden ajoilta harrastamastani kilpaurheilusta. Tosin kilpaileminen sinänsä saatikka kunnianhimokaan eivät ole sinänsä arvoja, joita haluaisin esim. taiteessani toteuttaa.

18.11. istunto

Työskentelyn kuvaus

Ryhmä oli tällä kertaa vajaa, syystä tai toisesta. Kokoontumisen alussa käytiin n. tunnin vapaa keskustelu. Keskusteltiin mm. kuolemasta, kiusatuksi tulemisesta ja yhteisenä nimittäjänä yhteisöllisyyden kokemus. Minulle tuli tilaisuus kertoa entisestä työpaikastani ja ammatistani. Käytin mahdollisuutta hyväkseni. Paljastin myös uusia piirteitä, joita en aiemmin ollut itsestäni kertonut mm. ammoista opiskeluaikaani ja sen aikana kokemaani psyykkistä kriisiä. Lopulta ohjaaja keskeytti keskustelun. Siirryimme varsinaiseen tehtävään, vaikka mitään selvää aihetta ohjaaja ei antanutkaan, vaan muistutti vain käymästämme yhteisöluontoisesta keskustelusta. Aikaa työskentelyyn oli 20 minuuttia.

Valitsin isohkon paperiarkin, magulatuuripaperia ja asetin sen lattialle. Luonnostelin siihen lyijykynällä puunmuotoisen hahmon, joka muistutti samalla myös kukkaa. Tämän jälkeen maalasin akryyliliuoksella lehvästöosan vihreällä, varren ruskealla, juuriosan keltaisella sekä taustan turkoosiin vivahtavalla lämpimähköllä sinisellä sekä osin kylmemmällä sinisellä. Edellisiin kertoihin verraten paperi oli nyt kuitenkin selvästi pienempi. Mieleeni hahmottui käydyn keskustelun jälkeen puu-hahmo.

Palaute

Palautteeseen jäi käydyn keskustelun takia vähemmän aikaa, n 5. minuuttia kullekin. Työtäni kuvattiin aika myönteisesti. Kiinnitettiin huomio keltaiseen juuriosaan, jota kuvattiin kuin siemeneksi, josta kasvaa uutta elämää. Työtä tehdessäni en ajatellut niinkään keltaisen merkitystä, ja sanoinkin alkupuheenvuorossani, etten oikeastaan tiedä, miksi keltainen tuli puun juuristoksi. Eräskin ryhmän jäsen kuvaili tuntojaan herkästi ”tuli tippa silmään”, havaitessaan työskentelyn aikana tuon keltaisen alueen työssäni viitaten samalla siihen, mitä olin itsestäni kertonut istunnon alussa.

Emotiaalinen tarkastelu

Emotionalisesti istunnon alku ja siinä käytetyt puheenvuorot sivusivat elämän keskeisiä ja merkityksellisiä asioita. Kun ohjaaja oli keskeyttänyt keskustelun, jäi hie- man sellainen olo, että olin kenties puhunut omista asioistani liiankin kauan. Joka

tapauksessa kerroin melko estoitta ja ensimmäistä kertaa tässä ryhmässä parinkymmenen vuoden takaisesta kriisistäni. Jonkinlaisena kimmokkeena saattoi olla edellisiltana tv:stä tullut dokumentti, joka kertoi itsemurhaan päätyneestä keski-ikäisestä miehestä, jonka teko oli poikkeuksellinen: nälkäkuolema. Tuntui kuitenkin siltä, ettei minulla ollut mitään menetettävää, sillä olen käsitellyt asian melko perusteellisesti. Huomautettiin myös myönteisesti siitä, että luotin ryhmään ja uskalsin avautua. Voi myös olla niinkin, että päättynyt www-kurssi oli kuitenkin sen verran raskas, että senkin takia olin tällä kertaa melko estoton. Toisaalta korostin esim. työpaikka-kiusaamisesta kertoessani, että halusin sillä tuoda esiin sekä kirkossa että yhteiskunnassa olevia epäkohtia. Ja sitä paitsi myös muut kertoivat samantyyppisistä kokemuksista, joten oma stoorini kiusaamisesta ei ollutkaan kovin epätavanomainen, joskin rankuudessaan ja kaikissa seuraamuksissaan ei ehkä niinkään tavanomainen. Ehkä tuo kokemus keskeyttämisestä tuli esiin myös työssäni, esim. taustassa, jossa oli paitsi lämmintä turkoosia, kuitenkin kylmää sinistä. Kokonaisuutena avautumise- ni vielä jälkikäteenkin askarruttaa, sanoinko kenties itsestäni liian paljon. Toisaalta ryhmä varauksettomasti tuki avautumistani, mikä jälkikäteen ajatellenkin huolimatta ristiriitaisista tunteista edelleenkin, ei ehkä sittenkään ollut huono ratkaisu.

24.11. istunto

Työskentelyn kuvaus

Istunnon alussa käytiin lyhyt keskustelu esiinnousseista aiheista mm. siitä, miksi yleensä tapahtuu niin, että istuntojen edetessä ryhmästä jättäyty pois siihen ilmoittautuneita. Etsittiin myös seikkoja poisjättäytymisen syistä sekä piirteistä, joita erilaisissa ryhmissä vallitsee mm. esiin nousi kysymys asioiden vähättelemisestä, jonka todettiin olevan yleensä defenssinen reaktio. Myös tällä kertaa istunnon aihe oli vapaa, mikä on luonteenomaista istuntojen edetessä. Valitsin tällä kertaa työskentelymateriaaliksi paperin. Aikaa työskentelyyn varattiin 40 minuuttia. Revin magulatuuripapereita kolmeen osaan pituussuunnassa. Asetuin tuolille istumaan ja aloin kääriä ja kiertää paperia pituussuunnassa rullalle. Tästä kiertämisestä halusin kuuluvan äänen, jonka myös muut kuulisivat. Tarkoituksena oli aluksi tehdä paperista pitkä paperiköysi. Työskenneltyäni hetken aikaa mainitulla tavalla, muutinkin kuitenkin suunnitelmaa ja heitin rullattuja ja kierrettyjä papereita eteeni lattialle ensimmäiset kasaan ja yhden jätin puolittain aukinaiseksi, jolloin siitä muodostui ikään kuin purje. Tämän jälkeen halkaisin pitkulaisen paperin poikittain pienemmiksi paloiksi ja aloin taitaa paloja pituussuunnassa, jonka jälkeen heitin ne vapaasti syntyneen muodon keskelle. Jatkoin työstä samalla tavoin kunnes aika alkoi tulla täyteen, ja loput kaksi heitin lattialle edellisten joukkoon muokkaamatta niitä mitenkään. Tehdessäni näin mieleksäni oli mielikuvia lapsuudestani, äidistä, kuolemasta, ja myös elämän mielekkyyden kyseenalaistamisesta, mikä oli läsnä työskentelyn alun köysimotiivissa.

Palaute

Palaute ei tälläkään kertaa ollut kovin monisanaista. Osa lähellä olevista ryhmän jäsenistä oli pannut merkille äänen, joka syntyi paperin käsittelystä. Osa katsoi hahmon kuvaavan vettä, äänen jonkinlaista loiskintaa. Ääni ei ollut häirinnyt ryhmän jäseniä, osa kauempana olevista ei ollut pannut merkille ääntä lainkaan. Työskentelyäni kuvattiin myös sanalla ”transsi”. Tämän jälkeen kerroin oman työskentelytavoitteeni, ja valaisin hahmon merkitystä. Mm. pienet taitetut paperikaistaleet viittasivat edesmenneen äitini papiljotteihin, joita saunailtana hänellä oli tapana käyttää, jossa myös isäni tavan mukaan oli avustamassa.

Emotiaallinen tarkastelu

Emotionaalisesti tarkasteltuna työskentelyni oli jälleen melko uudentyypinen avaus, johon siis liitin äänielementin, joka pantiinkin merkille. Emotioonaalisesti olin siis lapsuuden maisemissa, puin siinä äiti-suhdettani, äitini kuolemaa ja ehkä osin keskenkin jäänyttä surutyötä, minkä kokemista vaikeutti osin työelämäni. Halusin pureutua menneisyyteen konkreettisesti, jopa kosketusaistia apuna käyttäen, välillä jopa sivelin pientä paperipalaa polvellani, ja mielsin sen läheisen fyysiseen kosketukseen. Tunsin kämmenissäni fyysisen rakkauden kaipuun. Mielikuvat osin keskeytyivät ja hajaantuivat vapaan assosiaation kautta myös muihinkin lapsuuden kokemuksiin, mutta myös menneeseen perhe-elämäni. Emotioonaalisesti siis mitä ilmeisemmin hain lohtua ja käsittelyä lapsuudesta nykyiseen tilanteeseeni, jossa avioero siis on tapahtunut. Emotioonaalisesti tunsin mahdolliseksi keskittyä tällaiseen transsiin, jossa elin lapsuuden kuvioita uudelleen, ryhmän keskellä. Tunsin osaltani jakavan kokemustani ryhmän kanssa tai ainakin halusin kokea lapsuuttani ryhmän kanssa, vaikka teinkin sen transsinomaisesti keskittyen omaan mielenmaisemaani. Ilman ryhmän läsnäoloa tällainen vastaavanlainen transsendentaalinen paluu menneeseen tuskin olisi ollut yhtä intensiivistä saatikka motivoivaakaan.

2.12. istunto

Työskentelyn kuvaus

Istunnon aluksi käytiin lyhyt keskustelu aiheesta johtajuus sosialisissa ympäristöissä. Keskustelun tulokseksi tiivistyi vähintäänkin jonkinasteinen johtajuus erilaisten ryhmien toiminnan organisoimisessa ja vastuunotossa. Toisaalta myös johtajuus perinteisessä mielessä kyseenalaistettiin ja etsittiin uudenlaisia johtamisen muotoja. Tämän jälkeen ryhmä aloitti työskenteilyn ja aikaa varattiin 40 minuuttia. Valitsin tällä kertaa ison magulatuuriarkin, jonka kiinnitin levyille ja sen puolestaan asetin telineelle. Työskentelin nyt ensimmäistä kertaa seisaaltaan, telineen ääressä. Väreiksi valitsin öljypastellit. Aiheeni muotoutui juuri päättyneestä tussimaalauskurssista, jonka viimeisellä viikolla rakensimme leijoja. Hahmottelin paperille leijanmuotoisen kuvan. Väritin kuvion lämpimän sinivivahteiseksi. Taustan taas väritin lämpimän keltaivoittoiseksi, josta huokui valo. Tuloksena oli edelliskerroista poikkeava työ. Tyyli oli hillitty ja hempeä. Työskentelyn aikana tuli sähkökatkos, ja ulkopuolelta kuului joulunäyttelyavajaisten ääniä, kuului myös joulumusiikkia, mutten voinut tietää, liittyikö kristillisperäinen musiikki avajaisiin, vai mihin. Työskentelyyn äkillinen keskeytys ei vaikuttanut, eikä pahemmin myöskään musiikki. Joskin jälkimmäisen panin merkille jonkinasteisena häiriötekijänä.

Palaute

Työni todettiin aikaisempia kertoja poikkeavammaksi. Sitä kuvailtiin mm. sanalla ”söpö”. Eräskin ryhmän jäsen oli ennakkoon pelännyt tulisiko tällä kertaa samantyyppinen kuin edelliskerralla, jolloin olin hahmotellut köyttä. Työtäni kuvailtiin myönteiseksi, ja värejä hennoiksi. Kerroin alkupuheenvuorossani, että olin ollut juuri kurssilla, jossa oli tehty leijoja. Leija merkitsi minulle vapautta, ja niiden askartelu oli mukavaa vaihtelua taideopiskeluun. Kerroin myös, että työni kuvasi tämänhetkistä tunnetilaani.

Emotionaalinen tarkastelu

Emotionaalisesti työhön ilmeisesti vaikutti päättynyt tussimaalauskurssi, jonka olin kokenut vapauttavaksi. Leija on vapauden symboli. Olin alkuun varautunut kuullessani, että siellä tultaisiin tekemään japanilaisia leijoja. Olin odottanut enemmänkin

tussityöskentelyä. Mitä pitemmälle leijan tekemisessä pääsin, sitä mielenkiintoisemmaksi se muuttui. Se antoi mahdollisuuden paitsi taiteen tekemiseen myös virkistävään näpräilyyn. Kaiken kaikkiaan leijojen rakentamisella oli varsin terapeutin merkitys. Ehkä tämä oli syy tämänkertaiseen myönteiseen fiilikseen. Osin siihen saattoi vaikuttaa myöskin joulunäyttely, jonne vasta aprikoinnin jälkeen päätin jättää pari öljyväretyötä. Ehkä myönteisen fiiliksen laukaisijana oli myös istunnon alussa käyty keskustelu johtajuudesta, ja antamani myönteinen arvio koulun opettajista, minkä repliikkiin aistin vaikuttavan muihin ryhmän jäseniin myönteisellä tavalla.

9.12. istunto

Työskentelyn kuvaus

Istunnon aluksi ja lämmittelyksi vaihdettiin tuoreimpia kuulumisia. Tämän jälkeen ohjaaja levitti lattialle joukon erilaisia lehtileike- yms. kuvia, joista kukin sai valita yhden tai kaksi kuvaa. Työskentelyssä oli tarkoitus käyttää kuvaa apuna omassa

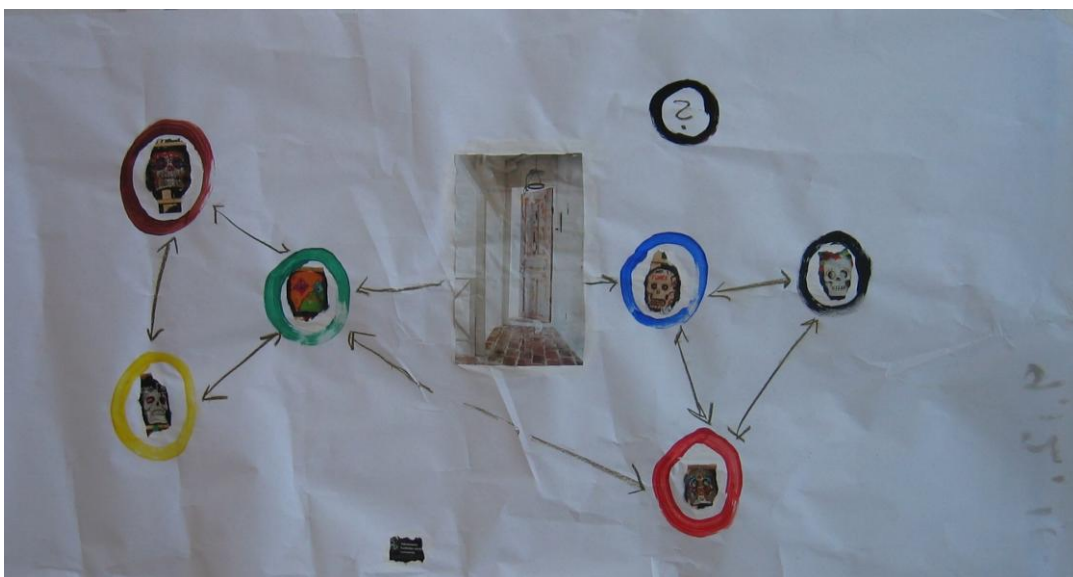
työskentelyssä. Kuvan oli tarkoitus toimia myös aiheellisena vinkkinä oman kuva-aiheen työstämisessä. Silmiini pisti naisen kuva, jonka ilme oli tympeähkö. Valitsin lopulta kaksi kuvaa, joista toinen kuvasi ovea, joka oli raollaan ja ajan jälkien patinoima, avaten tilan ulos. Toisessa kuvassa oli erilaisia kuoleman naamioita Kuoleman päivän juhlista Meksikosta. Työskentelyalustaksi leikkasin pitkulaisen paperiarkin rullasta n. yhden metrin pituisen. Asetin paperin lattialle, ja valitsin väreiksi akryylivärit. Revin irti toisesta kuvasta kuoleman naamiot ja liimasin ne valkoisella akryyliseoksella paperille pituussuunnassa. Ovi-kuvan liimasin paperiarkin keskelle. Tämän jälkeen maalasin pensseleillä kunkin naamion ympäri väriympyrän, keltaisen, mustan, punaisen. Yhdistin näin syntyneet kuvat toisiinsa pastelliliidulla. Lisäksi maalasin vielä yhden ympyrän mustalla, jonka sisään piirsin kysymysmerkin. Arkin alalaitaan liimasin vielä meksikolaista Kuolemanpäiviän viettoa käsittelevän tekstin. Mainitussa kuvassa oli myös tyttö pitäen kasvoillaan yhtä naamioista, jonka kuitenkin jätin työstäni pois.

Palaute

Oman palautevuoroni aluksi, toiseksi viimeisenä tällä kertaa, selostin lyhyesti työni tarkoituksen. Viittasin samalla omaan menneisyyteeni, ja kerroin kuoleman ajatuksen varsinkin masennuksen hetkinä käyvän mielessä. Palautteessa työni herätti aikaisempaa enemmän keskustelua. Se herätti varsin yleisluontoistakin kuoleman pohdintaa mm. miksi kuolema yleensä työnnetään arkielämästä pois. Vastakohtana tuotiin esiin kuoleman kohtaaminen Meksikossa, jossa kuolemaa ikään kuin juhlietaan tiettyinä syksyn päivinä, vieden ruokaa haudoille, jossa sitä nautitaan juhlanomaisesti. Meksikossa kuoleman käsitykseen liittyi näin arkipäiväisyys, jopa juhlan luonnetta, mikä heijastuu esim. kuolemannaamioiden varsin erilaisissa ja persoonallisissa ilmaisuissa. Työssäni nähtiin pelottavuutta. Ovi tulkittiin avonaisena siten, että riippuu itsestä, mitä menneisyydestä haluaa säilyttää, kaikkea ei välttämättä tarvitse hylätä, mikä oli selvä viittaus siihen, miten olin ilmaissut omaa menneisyyttäni, vähän mollivoittoisesti. Piirtämässäni mustassa ympyrässä nähtiin ilmaisematonta mahdollisuutta, joka oli kuin koluttujen polkujen (naamiot, jotka yhdistin viivoin) keskellä, mahdollisuutena. Siis kuitenkin aika myönteinen tulkinta kauttaaltaan.

Emotiaaalinen tarkastelu

Emotionaalisesti tehtävä ei ollut liian haastava, vaikka aihe oli syvällinen. Ehkä se johtui siitä, että päätin käsitellä kuoleman eri vivahteita, mitä värit voisivat kuvastaa. En kuitenkaan oikein voinut keskittyä tarkempaan pohdintaan, mitä nämä värit voisivat ilmentää. Jätin sen pääpiirteittäin auki, ja ajattelin työskentelyn päätyttyä vielä keskittyä siihen paremmin, tai jätin sen palautteen asiaksi. Emotionaalisesti olin myös hieman varauksellinen istunnon aikana. Pelkäsin, voinko tuoda kovin henkilökohtaisesti esiin työssäni esim. sitä, mitä kuolemasta ajattelen. Ehkä siksi päätin repiä kuolemannaamiot erilleen, jotta voisin kuvata kuolemaa yleisluontoisemmin. Epäroin, voinko tuoda koko asiaa esiin ryhmässä, koska olin aiemmin jo käsitellyt aihetta, ja saanut hieman varauksellista kritiikkiä. Päätin kuitenkin niin tehdä, ja siihen antoi mahdollisuuden ohjaajan valitsemat kuvat, joista oli helppo aiheeseen päästä käsiksi. Ja sitä paitsi kuolema taiteessa on jatkuvasti ajankohtainen, jokaisen on kuolema kohdattava, myös taiteilijan. Meneillään olivat myös kuolemaa käsittelevät näyttelyt Lahdessa (Maaria Wirkkala) ja Turussa.

16.12. istunto

Työskentelyn kuvaus

Viimeisen istunnon aluksi ohjaaja kyseli kurssin herättämiä tunteja. Tehtäväksi ohjaaja määritteli tällä kertaa seuraavanlaisen työskentelyn. Kaikkien tuli valita haluamansa kokoinen paperiarkki. Tämän jälkeen ohjaaja pudottaisi mustetta kunkin valitseman paperiarkin päälle. Tarkoituksena oli jatkaa musteen työstämistä kunkin haluamalla tavalla, joko mustepisaroina levitellen, tai ne päällemaalaten, miten kukin halusi tehtävässä edetä. Sai myös vapaasti käyttää eri värejä. Aikaa tehtävän suorittamiseen oli n. 40 minuuttia.

Valitsin pitkulaisen paperiarkin, joka oli jäänyt edellisistä kerroista käyttämättä. Teippasin sen lattiaan kiinni, ja vahvistin sen ohjaajan tarjoamalla paksummalla teipillä. Ohjaaja pirskontti paperilleni viivamuotoisen mustetahrarivistön, jonka muoto oli hieman aaltomainen. Valitsin työstämistä varten lyijykynän. Aloin merkata pienen pieniä mustepilkkuja lyijykynällä, piirtämällä niiden ympäri viivan. Isoimmat tahrat jätin lähes kokonaan koskematta. Toimin varsin mekaanisesti ajattelematta oikeastaan lainkaan sitä, miksi halusin pilkut näin ”merkata”. Tämän jälkeen hain punaista akryylimaalia, ja vedin punaisen viivan koko arkin mitalta, sen alareunaa mukaillen. Nyt työskentelyni tarkoitus alkoi valjeta. Halusin työstää edelleenkin omaa lapsuuttani. Maalasin tämän jälkeen koko paperiarkin mitalta eriaiheisia kuvioita, joita sattui mieleeni juolahtamaan lapsuudestani. Kuvioita, joiden merkitys oli ollut jollain tavalla tunteellisesti voimakas: siantappo, sähkölinjan rakennus, hymypoika, ensimmäinen siemensyöksy, lehmän ulostuleva kohtu, maatalousnäyttelyn kaksi kuvaa (inkkari kirveineen, syöksyveneharjoitus), ensimmäinen uintikerta jäiden lähdettyä, ja viimeiseksi nykyaikaan liittyvä vuodekuva. Lopetin työskentelyni n. 20 minuuttia ennen määräaikaa, pesin pensselini ja vein tarvikkeet kaappiin. Tämän jälkeen vain istuskelin tuolillani, ja mietin kuvioideni tarkoitusta.

Palaute

Palautteen aluksi kukin sai ensin tehdä mieleisiään havaintoja tehtävästäni. Sen nähtiin muistuttavan jonkinlaista riimukirjoitusta, jossa oli havaittavissa jonkinlainen tarina. Erästä symbolia kuvattiin sanalla ”aita” (sähkölinja). Myös pari muuta havain-

toa tuli, mutta ne eivät jääneet mieleen. Palaute ei ollut kuitenkaan negatiivista, joskaan ei kovin runsastakaan. Selostin ohjaajan pyynnöstä myös tuntemukseni, millaista oli työskennellä muste-lähtökohdasta käsin. Olinhan jättänyt musteen lähes koskemattomaksi. Palautteessa kävin läpi symbolien merkitystä.

Emotiaaalinen tarkastelu

Emotionaalisesti tehtävä ei herättänyt vaikeastikohdattavia tunteita. Työskentelyn aikana valjennut käsitys työstä lapsuuden kokemuksista oli antoisaa. Niitä olisi varmasti ollut tarjolla useampikin. Punaisen värin mukaisesti myös tuntemukset, ja kuvasymbolit olivat lapsuudessani olleet voimakkaita. Esim. siantappo verensekoittamisineen, tai ensimmäinen tietoisesti saatu siemensyöksy olivat voimakkaita, joskin varsin erilaisia tunnekokemuksia. Viimeinen kuvasymboli liittyi nykyaikaan kuvaten aviokriisiäni, joka valitettavasti päättyi sitten eroon. Tämä myös pantiin merkille palautteessa, ensimmäinen ja viimeinen kuvasymboli, mennyt ja nykyinen yhdistyivät. Mielenkiintoinen elementti, minkä toin jo esille palautekeskustelussakin, oli musteviivan merkitys sekä se, että jätin sen lähes käsittelemättä. Arvelin sen merkitsevän jollain tapaa lapsuuden isäsuhdettani. Tuntuukin siltä, että isän rooli elämässäni on jäänyt jollain tapaa etäisemmäksi kuin äidin rooli. Tämä ei kuitenkaan merkinne sitä, että arvostukseni lapsuuden isää kohtaan olisi jotenkin vähäisempi. Etenkin tunnen nyt, että musteviiva, joka jäi lähes koskemattomaksi, ja jonka ohjaajan kädenjälkenä koin ehkä jonkinlaiseksi muistumaksi isähahmosta, vaikuttaa vahvasti nykyisessä minässäni. Nousi mieleeni sekin, että jotenkin haluaisin työskentelyssäni hyvittää menneitä tai hakea lapsuuden isääni lähemmäs nykyistä minääni, ja näin rakentaa paremmin ehyttä identiteettiä ja taide-minää.

3 JÄLKIPUUNTIA

Lyhyen kurssin aikana en voinut keskittyä kaikkiin elämäni osa-alueisiin niin perusteellisesti, jotta voisin arvioida pelkästään sen perusteella, minkälaiset `demonit` tai `hyvyyden jumalattaret` kullakin hetkellä sitä pitävät voimissaan. En siis voi sanoa, onko persoonassani vallalla sen enempää negatiivinen kuin positiivinenkaan puoli. Ehkä enemminkin voin hyvillä mielin todeta, että kurssi avasi mahdollisuuden prosessoida omaa elämää annettujen ja vapaasti valittavien aiheiden puitteissa yhdessä toisten kanssa. Omien töiden tarkastelu yhdessä toisten kanssa toi ainakin tulkintoja ja nosti esiin piirteitä, joita ei itse työtä tehdessään heti olisi tullut ajatelleeksi.

Psykoanalyttinen lähestymistapa on ehkä se vallitsevin ja perinteisin lähestymistapa Suomen taideterapiassa. Sen tavoitteena lienee korjata niitä vaurioita, jotka ovat ikään kuin kasautuneet tiedostamattomaan, ja joihin pääsee käsiksi kuvallisessa työskentelyssä. Kuva antaa mahdollisuuden alitajunnan työstämiselle, se luo välimatkan oman itsen ja tarkastelevan persoonan välille. Se antaa sanalliseen käsittelyyn liittyen mahdollisuuden myös tavallaan muokata mennyttä, käydä traumoja läpi yhdessä toisten ja ohjaajan kanssa.

Mikäli olisin omissa oloissani pyrkinyt työstämään kurssin aikana tekemääni, en varmaankaan olisi päässyt samankaltaiseen prosessointiin. Tietoisuus siitä, että lähellä on jokin, joka kuin työstää omalla läsnäolollaan sitä, mitä itse pyrkii saamaan esiin, ainakin omalla kohdallani toi tekemiseen halun ja intensiteetin, johon yksin ollessani en olisi pystynyt.

Tehtävänasettelussani pohdin myös voisiko taideterapia antaa taiteelliseen työskentelyyn jotain oleellista tai sellaista, mikä taiteellisesti olisi yleispätevää ja hyväksyttävää. Ainakin sen päätelmän voin itselleni hyväksyä, että oman elämän ja pulmien käsittelemiseen se toi tiettyä selkeyttä ja uudelleen elämisen kokemusta, vaikka esim. kiusaamiskokemukseni ei peruslähtökohdiltaan miksikään muuttunut. Se on edelleen

kokemus, joka vaikuttaa esim. siihen, miten koen kirkon ja jopa uskonnollisuuden omassa itsessäni, joko myönteisenä tai kielteisenä tapahtumana. Siksi terapeutin kokemus ei peruslähtökohdiltaan muuttanut mitenkään asennoitumistani itse asiaan. En edelleenkään löydä perusteita tai persoonassani ei tullut esiin sellaisia puolia, joiden perusteella voisin katsoa olleeni työpaikallani se ainoa ongelmien syy ja syntipukki. Kurssi ei muuttanut käsitystä siitä, että olen tullut epäoikeudenmukaisen ja vallanhaluisen kohtelun uhriksi, kiusatuksi. Pikemminkin ajatus vain vahvistui, ja tuli osaltaan kuvallisen käsittelyn ansioista kuin lokeroiksi asianomaisen institution omaksi häpeätahraksi, ei minun.

Voinko pitää kurssilla syntyneitä teoksia taideteoksina? Mielestäni ne ovat terapeutisessa työskentelyssä syntyneitä identiteetin jälkiä menneestä ja nykyhetkestä, ehkä myös ikkunoita tulevaan. Se vapautuneisuus, tai se intensiteetin täytyneisyys, joka työskentelyn ilmeeksi tuli, antaa kuitenkin metodista viittaa ehkäpä myös sisällyksellistä suuntaa siihen, mitä varsinaisessa taidetyöskentelyssä haluan tuoda esiin. Kun nyt olen tehnyt varsinaisia lopputöitä, huomaan ja oikeastaan jo tässä erillisessä prosessissakin, että olen tarkoituksella pyrkinyt samanlaiseen ilmaisuun. Näin sekä tämä kirjallinen osuuteni, että varsinainen lopputyö liittyvät olennaisesti samaan: ikävän, menetyksen, surun ja toivon problematiikkaan, jota olen käynyt ja käyn edelleen läpi.

Taide ja terapia eivät välttämättä siis ole toisistaan erillisiä alueita. Tehdessään taidetta taiteilija usein työskentelee oman kokemansa kautta. Terapian mahdollisuus on tulla kuin näyttämölle tässä oman identiteetin tiedostamisessa, persoonan kohtaamisessa, siinä, että tekijää ja yleispätevää ei voi erottaa toisistaan. Taiteilija ja taiteen katsoja ovat molemmat vuorovaikutteisia ihmisiä, jossa se, miten taiteen tekijä on onnistunut kuvaamaan tietoisella tavalla omaa persoonaa, tai on siitä tietoinen, kuin selkeyttää taideteoksen paikkaa tekijän ja katsojan yhteisessä kohtaamisessa. Jos kohtaamisessa välittyy aitoa ja persoonallista, sen myös katsojakin oletettavasti helpommin tunnistaa.

Vaikka kokemukseni kurssilta ylipäättään olivat myönteisiä sen suhteen kuinka omaa persoonaa on mahdollista työstää ja lähestyä emotionaalisesti, se ei kuitenkaan poista sitä epäluuloisuutta, joka minulla on kaiken ongelmattoman ja ”hyvään elämään” pyrkivän psykoterapeutin lähestymistavan suhteen. Taideterapia kuten terapia yleensäkin pyrkivät käsittääkseni tähän samaan päämäärään. Eikä taideterapian tar-

vitse myöskään olla pelkää kuvataideterapiaa, jossa kuva on prosessin keskeisessä osassa. On muitakin taideterapian muotoja kuten esim. musiikkiterapia. Yleensäkin ihmisen kehollisuus on mielenkiintoinen asia terapeuttisessakin mielessä, eikä ainoastaan vain siinä, vaan taiteiden piirissä ylimalkaan. Keho ja mieli, niiden eläminen toisissaan varsinkin tänä päivänä ei aina ole kuitenkaan ongelmatonta. On merkityksellistä se, esim. millaisia paineita kehollisuuteen kohdistuu esim. julkisuuden kautta.

Onko ja pitäisikö ihmisen olla ongelmaton kaikessa olotilassaan? Pitäisikö ihmisen olla ehyt ja onnellinen? Juuri tässä haen sitä epäluuloisuuteni ydintä, joka minua kaikessa terapiassa ja erityisesti psykoterapeuttisessa lähestymistavassa kalvaa. Se heijastui myös selvästi kurssillakin. Olenko onnellinen omassa kehossani? Pitäisikö elämän ylipäättään olla ongelmatonta ja auvoista? En tietenkään halua kenellekään ongelmia, en soisi ihmisen elävän surullisena. Siksi taidettakin varmasti tairvitaan, jotta elämä olisi enemmän elämisen arvoista, jossa koettaisiin yksinäisyyden sijasta yhteisöllisyyttä, ja jossa ympäristö kaikin puolin olisi myöskin kondiksessa.

Heitänkin kysymyksen, johon en itse osaa täysin vastata, mutta olisiko hedelmällisempää sittenkin hyväksyä elämään enemmän rikkinäisyyttä, kuolemaa, epätäydellisyyttä, sairautta, kuin ajatella vain niiden poistamista?

Tai pitäisikö enemmän kiinnittää huomiota terapeuttisen ”parantamisen” ja ”mukauttamisen” sijasta, ulkoisen todellisuuden aitoon ja vakavaan kyseenalaistamiseen ja muuttamiseen?

LÄHTEET

Man and his Symbols. Conceived and edited by Carl Jung. Pan Books Ltd 1983 London.

Ruumiin Estetiikka. Synteesi. Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti 3/1999

Annika Iltanen. Matkalla tiedostamattomasta tietoiseen. Taidehistorioitsija Sigmund Freudin vieraana Lontoossa. Taide 3/2010

Taide ja Filosofia. Markus Lammenranta, Arto Haapala (toim.). Gaudeamus. Helsinki 1991

Suhteessa kuvaan –kuvataideterapian teoriaa ja käytäntöä. Toimittaneet: Liisa Girard, Juhani Ihanus, Riitta Laine, Mari Ropponen. Artteli, Espoo 2008

Taideterapian käsikirja. Cathy A. Malchiodi (toim.). Suom. Soili Hietaniemi. UNIpress Suomi 2010

Päivi-Maria Hautala. Kuvataiteilijan työprosessi kulttuurimuutoksessa modernista postmoderniin. Pro gradu -tutkielma Helsingin yliopisto. Taidehistorian laitos. Syksy 2000

Oto Bihalji-Merin. Modern Primitives. Thames and Hudson. London 1975.